



УДК 737+623.64

*Марія Дмитрієнко*

## НОВИЙ НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ ГРОШОВОГО ОБІГУ ЗАСОБАМИ НУМІЗМАТИКИ І КАРТОГРАФІЇ

*Рец. на кн...: Огуй О.Д. Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення. – Чернівці: Рута, 2005. – 180 с.*

Дослідження, проведене автором монографії, яка нами рецензується, присвячене важливій темі картографування монетних знахідок у прикордонній Буковині переважно з кінця 14<sup>х</sup>–20<sup>х</sup> рр. ХХ ст. Такий ракурс проблем, поза всіляким сумнівом, досить перспективний. Хоча подібні дослідження проводилися тільки щодо окремих населених пунктів краю – Чернівців, Сучави, Шипинців тощо (автори Г.Костін; К.Ромсторфер, Е.Фішер; І.Грамарюк, Б.О.Тимощук, Р.Вагнер), повністю репрезентувати Буковину за відомими на їх час монетними знахідками вдалося більш-менш повно тільки С.В.Пивоварову (2002). Проте, утвердження постнекласичного вивчення в сучасних науках (філософія, культурологія, фізика, біологія) змінило ракурс дослідження в класичній нумізматиці. Тезаврація скарбу, як зазначає автор, була своєрідним «стоп-кадром», що передавав як індивідуальні риси власника скарбу, його психологічний портрет та соціальний статус, так і торгово-економічні зв'язки самого регіону, загальну військово-політичну ситуацію в ньому, тобто характеризувала економічно-соціальний стан соціуму в зазначеному регіоні. Цей «стоп-кадр», без сумніву, фіксує у випадковому ракурсі закономірний стан речей, зокрема грошовий обіг та індивідуальні відхилення, тобто систему того дня, залишки минулого та зародки майбутнього. Оскільки через індивідуальний напрямок губляться закономірні, характерні риси, то



їх реконструкція можлива, як вірно вказав автор, лише на основі великої кількості добірок монетних знахідок, які за законом великих чисел можливо й не покривають всього грошового обігу, проте відтворюють певну динаміку неперервності. Для цього методологічно підходить застосування постнекласичної мозаїчності – складання розрізнених, хаотичних різночасових «стоп-кадрів» в єдиний, в історичній послідовності фіксуючий «фільму», що дає можливість з достатньою долею вірогідності говорити про максимально наближене відтворення стану грошового обігу.

Оскільки грошовий ринок кожного краю був відкритою системою і тому виступав значною мірою рівнодією сусідніх грошових ринків, то автор праці цілком логічно звертається до проблеми ступеня їх впливу на регіон вивчення, що визначається надходженням на ринок Буковини відповідних монет, використуваних у сусідів. Таке надходження різних грошей, підкреслене автором, має мати певне кількісне вираження – кількість монет у описаних знахідках в основному підрахована, хоча в деяких випадках її можна і врахувати на основні порівняння. Подібний аналіз вимагає системного підходу, за якою система, як упорядкована та внутрішньо організована сукупність взаємопов'язаних елементів, має певні параметри. В результаті їх взаємодії випадкові чи навмисні зміни одного параметра призводять до змін інших параметрів, що має теж кількісне вираження. Через це актуальним стає кількісне визначення виявлених скарбів, що вимагає залучення не тільки нового матеріалу (на принципово нових умовах), а й застосування певних наближених (апроксимативних за терміном автора) розрахунків. Отже, не тільки нові знахідки, а й нова постнекласична методологічна основа спонукає до появи дослідження, яке здійснене автором монографії.

Основна мета дослідження О.Д. Огуя – провести картографування різнотипних монетних знахідок (від окремих монет до тезаврацій та всіх скарбів), характерних для Буковини XIV–



XX ст. Вона передбачає вирішення автором цілої низки основних завдань:

– на основі документальних джерел та достовірних скарбових знахідок визначити основні періоди грошового обігу, характерні для Північної Буковини;

– за допомогою наявних публікацій про монетні знахідки скласти загальну таблицю-матрицю для Північної Буковини;

– доповнити вже відомі дані архівними та нарративними матеріалами щодо даних, необхідних для визначення повноти картини;

– О.Д.Огуй описує монетні знахідки у Північній Буковині за періодами їх тезаврації у такій послідовності: місце, час та обставини знаходження – кількість та тип монет (за змогою – їх стан та сучасна грошова оцінка, тобто вартість) – загальна тогочасна вартість тезаврації – час (за останньою найновішою монетою) та історичні обставини тезаврації тощо;

– з контрастивною метою автор має простежити за даними про грошовий обіг в суміжних районах Молдови (Південна Буковина та Північна Молдова), до складу якої належала Північна Буковина в 1370–1770-х рр., та сусідніх районів Західної України, які сполучувалися з Буковиною торговельними шляхами, а також з'ясувати можливі прояви появи окремих монет;

– на основі виявлених даних автор проводить кількісні апроксимативні розрахунки типів обігових монет на території Північної Буковини за визначеними періодами та співставляє їх із відповідними даними для суміжних регіонів (Румунії, Молдови та України).

Для досягнення цієї мети автор монографії визначив відповідну джерельну базу, яка складається з чотирьох основних груп: публікацій в пресі та архівних матеріалів про знахідки монет; нарративних повідомлень очевидців та представницького скарбового матеріалу, їх попередніх узагальнень в нумізматичних дослідженнях. Їх основу, як і належить, складають джерела нумізматичного характеру, зокрема, самостійно підготовлені автором добірки про скарбові знахідки на території Північної



Буковини на основі картотеки Чернівецького державного краєзнавчого музею (ЧКМ) та повідомлень у спеціальній фаховій літературі.

Монографія О.Д. Огуя «Монетні знахідки на Буковині. Системно-квантитативне зіставлення» має чотири розділи, які присвячено аналізу нумізматичного матеріалу всіх виявлених ним знахідок за хронологією, яку визначає час карбування монет, що зібрані у скарбах. Відтак, ми маємо змогу прослідкувати весь джерельний матеріал, що відноситься до Буковини за хронологією скарбових монет, які й представляє у відповідних розділах автор.

Завдяки гарній мовній підготовці (О.Д. Огуй володіє кількома десятками іноземних мов), автор мав змогу опрацювати не лише вітчизняні, а й зарубіжні архіви (м. Сучава, Відень), де було виявлено повідомлення про скарбові знахідки на території Буковини, що суттєво розширили джерельну базу дослідження.

Перший розділ, де викладено відомості про монетні знахідки на території Північної Буковини та Чернівців (за матеріалами численних археологічних експедицій), містить вихідні поняття: визначення скарбів, принципи вивчення монетного матеріалу, історія проблеми. Проте, основний акцент О.Д. Огуй робить на вироблення принципів реконструкції, як здійснюється за матеріалами архівних повідомлень австрійського та румунського періодів в історії краю, що стосувалися середньовічних монетних знахідок.

Безперечним здобутком автора є те, що він, використовуючи спроби зіставної інтерпретації архівної згадки про Дорошівецьку тезаврацію із сучасною знахідкою із с. Кадубівці, вперше в нумізматиці встановив три типи ідентифікації австрійських архівних записів про середньовічні скарби на території Північної Буковини, що суттєво поглиблює довідково-інформативну базу дослідження.

У другому розділі, де наводяться переліки скарбів, що походять з Північної Буковини, здійснюється їх інтерпретація на



основі напрацьованих принципів репрезентації монетного матеріалу в описах. Тут слід особливо відзначити величезну кількість скарбів, залучених і описаних автором. Цікаво, що у цьому розділі автор, доповнюючи дані С.В.Пивоварова, розглянув 10 знахідок античних монет, що не становили основну мету його дослідження. Однак головний акцент зроблено на знахідки середньовічних монет XII–XVI ст.: 6 тезаврацій XII–XIII ст.; 11 тезаврацій XIV ст.; 10 тезаврацій XV ст.; 35 тезаврацій XVI ст.; 35 тезаврацій до 1660 р. та 35 тезаврацій після 1660 р. Значна увага надається знахідкам монет нового часу: 18 тезаврацій XVIII ст., 21 тезаврація XIX ст. та 24 тезаврації початку XX ст. Така кількість тезаврацій, яка статистично вивірена, на нашу думку, точніше свідчатиме про типовий грошовий обіг краю і підкреслить унікальність окремих знахідок. Більше того, такий величезний нумізматичний масив для Буковини не піддавали аналізу і опису ніколи, хоча грошовий обіг у краї не раз ставав предметом уваги істориків.

Привертає увагу третій розділ праці «Монетні знахідки з сусідніх територій». У ньому автор аргументує розширення дослідницької джерельної бази на основі постнекласичних принципів та проводиться вивчення знахідок із сусідніх територій (Південної Буковини та Молдови і суміжних областей України) з XVI по XVII ст., які доповнюють загальну картину. Вважаємо, що врахування досліджень про подібні знахідки на суміжних територіях України [Котляр, 1971], Молдови [Нудельман, 1976], Румунії [Foit 1980; Iliescu 1960; Kiritescu 1964] може суттєво поглибити розуміння особливостей грошового обігу на Буковині. Це створило предметну базу для наступного системного порівняння цілого ряду даних, що стосуються означених територій.

У розділі четвертому О.Д.Огуй вивчає особливості грошового обігу Північної Буковини у порівнянні з Південною Буковиною, Молдовою та суміжними областями України. Це здійснюється на основі визначення типів скарбового матеріалу, кількості представлених там монет та кількості тезаврацій. Роз-



глянувши ці системно-квантитативні аспекти, автор визначає особливості монетного обігу в XIV–XVII ст. та приходиться до відповідних висновків, суть яких зводиться до визнання певної економічно-фінансової незалежності Буковини в складі Молдови, розпочинаючи з XVI ст., коли зміцнюються її потужні торгівельні контакти з Галичиною.

Попри позитивне враження, яке справляє монографія, вона набагато б виграла, якби була забезпечена параметричними таблицями, де вказувалися б вагові показники монет, наявність їх проб, а також хронологічними таблицями правління основних випусків правителів-емітентів. Не завадило б авторові оснастити свою працю ілюстраціями монет, географічними картами (з нанесенням пунктів тезаврацій) тощо. У монографії спостерігаються й інші недоліки, до яких ми відносимо переобтяженість тексту маловідомими термінами, що подаються без відповідних роз'яснень. Не завжди вдалим виглядають заголовки окремих підрозділів, що значною мірою дублюються.

Список використаних джерел і літератури варто було би, на нашу думку, розширити кількісно за рахунок праць, які певною мірою містять досить представницьку джерельну базу, яка стосується теренів України, що досліджуються. Прикро нам констатувати, що величезний за обсягом нумізматичний матеріал не отримав у висновках загальних оцінок, які мали б надати науковцям підсумкову інформацію щодо кількості виявлених у скарбах монет взагалі. Нумізматичні характеристики, особливо такі, що стосуються стану збереженості монет чи їх фракцій, наявності викарбуваних на них написів та зображень в описах окремих скарбів не впорядковані належним чином. Взагалі описи хибують на зайву інформацію, що нічого науковцям не дає.

У книзі всі виявлені та проаналізовані скарби подано, як вже зазначено, за часом їх знахідки або оприлюднення відомостей про них у науковій літературі. Оскільки першим словом у інформації про скарб поставлено місце знахідки, то необхідно було би авторові обов'язково вказати сучасний статус населеного



пункту та його повну приналежність за АТП і, звичайно, зміну топоніму, якщо така відбулася.

Однак, попри наявні недоліки, праця О.Д.Огуя принесе користь дослідникам з проблем нумізматики, викладачам університетів та студентам вузів гуманітарних факультетів, учителям та учням шкіл, гімназій, ліцеїв, всім, хто фахово вивчає нумізматику, а також великій армії колекціонерів. За великим рахунком, подібні видання містять велику кількість рідкісної різноманітної інформації, яку потрібно використовувати науковцям, зокрема при створенні історичних карт.

Дослідження грошового обігу на теренах Буковини на основі даних нумізматичних скарбів достатньо перспективна справа. Рецензована праця засвідчує про те, що на часі створення відповідних історичних карт, які мають містити розгорнуті коментарі, матеріал для яких вже наявний в даній роботі.

Залишається сподіватися, що дослідники з проблем нумізматики заповнять відповідним скарбовим матеріалом і карти, які стосуються інших українських теренів. За приклад та взірець підготовки і опрацювання інформації може слугувати книга О.Д.Огуя.